

gradu (str. 403). A ne bi trebalo biti straha ako držimo vjerodostojnim Isusove riječi koje su vrlo jasne, dapače Isus veli, da ako ljubimo svoje prijatelje, onda smo isti kao i "pogani" te poziva bez zadržke da ljubimo i svoje neprijatelje. Sasvim opravdano Dogan tvrdi da je "Ljubav *prariječ* (podcrtao pisac Dogan) iz teološkog govora kršćanstva a u sebi sadržava čitavo svjedočanstvo biblijske objave o Bogu" (str. 407). Ništa mu nije manje važna konstatacija: "Za današnje je vrijeme vrlo važno upozoriti na teološku spoznaju po kojoj Bog nije samo u nebu, nego kao dogadanje ljubavi trajno i na zemlji" (str. 418). Meni se čini korisnim dodati i ovo i da je u duhu piščevih vizija: "Čovjek koji u svome životu traži i ostvaruje ljubav na sigurnom je putu prema Bogu i prema svome osobnome identitetu" (str. 419).

Očito je da je ova studija radena godinama. Kad je već ovoliko autora i knjiga obrađeno, čini mi se da bi ovaj rad oboгатilo i opširnije tretiranje da spomenem neke autore npr. Hegela, Chardina, Balthasara, Metza, Blocha, R. Girarda.

Knjiga je tehnički lijepo uređena kako korice tako i unutarnji raspored i tisak. S obzirom na značaj i opseg knjige bilo bi korisno da ima i kazalo imena jer bi se npr. time dobio bolji uvid i u korištene članke.

Zaključili bismo ovaj prikaz riječima Nikole Dogana koje ipak daju posljednji i pravi odgovor, makar bio i idealni, na sva pitanja moderne i postmoderne: "Ljubav stvara sintezu u raspršenosti, sklad u neskladu, ona je prava kršćanska transverzala. Bog ljubavi otajstvo je i za postmodernoga čovjeka" (str. 423).

Franjo Topić

Pitanje preživljavanja kršćanstva

F.-X. KAUFMANN, *Kako da preživi kršćanstvo?*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2003.

Poznati njemački religiozni sociolog Franz-Xaver Kaufmann oglasio se ponovo jednom studijom koja je plod serije predavanja održanih u Berlinu na Humboldtovu sveučilištu. Iako nije opsežna, ipak nudi obilje informacija, činjenica i prosudbi. Ovo je jedna sumarna povijest kršćanstva i ključnih religioznih europskih ideja. Rijetko je naći knjigu s ovako sintetičkim pregledom temeljnih katoličkih i drugih ideja, pravaca i određenja. I tema je izazovna: Kako će kršćanstvo preživjeti? Za odgovor na ovo pitanje autor poseže za pretencioznim pregledom ključnih momenata u povijesti europskog kršćanstva od prvih vremena pa do naših dana.

Studija je podijeljena u pet poglavlja od kojih prvo govori o *Prekidu s tradicijom* gdje zapravo prezentira *status quaestionis* predavanja i studije. Konstatira da je danas velik broj ljudi koji su konfesionalno indiferentni, to je u Nizozemskoj preko trećina, a u bivšem DDR oko dvije trećine, a porast je i u ostaloj Njemačkoj tako da u 20. st. skupina koja je najviše narasla jesu oni koji su bez religije (str. 70) Autor zaključuje da: "Religija" u smislu neupitnog socijalnog posredovanja kulture, svijeta života i životnog smisla postaje društveno sve manje vjerojatnom" (str. 102).

Drugo poglavlje naslovljeno je: *Kako je došlo do povijesnog uspjeha kršćanstva u antici?* Po mnogočemu gledajući sociološki kršćanstvo nije imalo velike šanse. Sličnih pokreta u ono doba bilo je puno, većina se i ugasila sa smrću pokretača. Apostoli su dolazili iz Galileje koja je rubna židovska

pokrajina, bili su uglavnom nepismeni, a i iz siromašnog društvenog sloja. Autor preuzima mišljenje Christopha Markschiesa kojemu i inače zahvaljuje za neke sugestije. Prednosti kršćanstva bile bi sljedeće: uređena cjelovitost koja obuhvaća čitav život, jednostavnost dogmatike i preciznost etičkih pravila te ponuda oblikovane pobožnosti. Dalje bi bili razlozi brzog širenja kršćanstva divljenje mučenicima, asketski život mnogih kršćana, sjajna organizacija Crkve te čudesa i egzorcizmi. Širenju kršćanstva pogodovala je solidarnost među kršćanima, briga za udovice i siročad, gostoprinstvo čega je u antici bilo malo. Također je, prema Markschiesu čije mišljenje Kaufmann usvaja, kršćanstvo bilo atraktivno i po svojoj otvorenosti za sve staleže uključujući i robove kao i oba spola.

Treće poglavlje nosi naslov *Kršćanstvo i europska povijest slobode* u kojem se posebno apostrofira uloga kršćanstva u profiliranju kategorije osobe a onda i slobode kroz što on prati i krupne mijene u europskom društvu i državi. No, prosvjetiteljstvo je slobodu prenaslavlilo i zapravo čovjeka time pomalo izvuklo iz Crkve i iz religioznog miljea. Moderna priznaje Boga i da je on tvorac zakona prirode, ali ne i da je tvorac ljudskih zakona. No, ideja osobe i slobode dovela je u pitanje monarhički sustav i usmjerila društveni razvoj prema demokraciji.

Kršćanstvo je bitno utjecalo na spoznanju i razvoj pojma osobe, to je doprinijelo ukidanju ropstva, nauku o ljudskim pravima ali to je danas donijelo sa sobom i veće individualiziranje vjere čime je dobrim dijelom stavljena u pitanje institucionalnost kršćanstva i posebno Crkve. U zadnjoj liniji plod razvoja nauka o osobi jest osamostaljivanje gospodarstva, politike, znanosti, medija koja postaju organizirana zasebna područja i ona vrijede kao

pravne osobe, tj. pravno zaokružene i djelatno sposobne jedinice.

Četvrto poglavlje je naslovljeno: *Modernizacija, sekularizacija i pokršćenje kršćanstva*. Tu se autor posebno bavi pojmom sekularizacije i religije te Comteom i Weberom. On analizira više značenja termina sekularizacije te od pet tumačenja ovog složenog i važnog pojma uglavnom sekularizaciju vidi kao posvjetoavnjenje kršćanstva ali i pokršćenje različitih svjetovnih kategorija tako da se može govoriti s Rendtorffom o "kršćanstvu izvan Crkve" i s Troeltschom o "produhovljenju svijeta".

U moderni su se osamostalila neka područja kao npr. gospodarstvo, znanost, kultura pa je u tome smislu i religija, a još više Crkve, shvaćene kao jedno od samostalnih područja i koje nudi određene vrednote i usluge kao i druga područja. "Po tome bi ono što je bitno kršćansko već ušlo u sekularni etos, dok se Crkve kao organizirana religija bave još samo partikularnim vidovima kršćanske tradicije i zbog toga su nepotrebne" (str. 70).

Sekularizacija je donijela između ostalog da biskupi i svećenici nisu više feudalci i plemići i njihova rodbina nego postaju biskupima i svećenicima osobe koje su pobožne i iz nižih slojeva te rade svoj duhovni posao a ne onaj feudalni koji se sastojao u običnom upravljanju materijalnim dobrima (str. 65).

Peto poglavlje je naslovljeno: *Hoće li kršćanstvo preživjeti moderni?* Zanimljivo je kako autor objašnjava opadanje utjecaja kršćanstva: znanstvena nedokazivost Boga; proturječja između biblijskog i suvremenog shvaćanja stvarnosti; prednost individualne savjesti nasuprot monoteističkom karakteru religioznih zahtjeva (str. 78). Postmodernu karakterizira posebno individualizacija pa tako čovjek želi sam donositi svoje odluke

pa i na religioznom planu. Za razliku od Europe gdje opada pripadnost crkvenim zajednicama i gdje se pripadnost Crkvi doživljava počesto kao ograničavanje vlastite autonomije u SAD-u je postalo normalno i društveno poželjno biti članom neke crkvene zajednice, iako je u američkom ustavu od početka naglašena odvojenost vjere i države, što je jedna od razlika između europskog i američkog kršćanstva u razumijevanju vjere i njezine uloge u društvu i u životu pojedinca (str. 84).

Mislim da Kaufmann pretjeruje kad drži da je glavni razlog opadanja konfesionalne pripadnosti "nestanak državne norme pripadnosti Crkvi" (str. 79).

Što se tiče budućnosti kršćanstva što i naslov knjige sugerira, autor ipak ne daje prognoze, jer je to posao proroka, a ne sociologa kao što je Kaufmann. On konstatira da su mnoge vrednote kršćanstva ušle u kulturu i uopće u društveni život tako da su one postale opće dobro i danas i ne slove kao posebno kršćanske ili crkvene vrednote (str. 68-69). Tako se djelovanje Crkve sve više ograničava i ona se treba baviti čisto crkvenim zadaćama.

Autor ne preže od toga da bude bolno iskren, znanstveno neutralan što nježnije vjerničke uši može zasmetati. Ima više smionih i diskutabilnih izričaja i teza kao npr. visok stupanj organizacije Crkava danas je postao škodljiv društvenom posredovanju vjere (str. 94), da je Rimski Crkva pretjerala u centraliziranju (str. 31), da je rimska dogmatika jedna između ostalih kršćanskih tradicija. Ne malo iznenaduje kad autor stavlja pod navodnike ili tzv. Duha Svetoga (str. 17, 23, 31).

Kaufmann tvrdi da unatoč krizi institucionalnog kršćanstva ipak ono nema ozbiljne konkurencije "u drugim religioznim

obicima kulta i tumačenju života jer nove religiozne forme kulta samo rijetko dosežu razinu kulturalnog izazova" (str. 91). I Kaufmann je pristalica Rahnerova već poodavnog "proroštva" da: "Pobožni čovjek sutrašnjice bit će 'mističar', netko tko je nešto 'iskusio' ili ga više neće biti" (str. 97).

Franjo Topić

Službeni odnosi Katoličke i Pravoslavne Crkve 1960.-2000.

Niko IKIĆ, *Ekumenske studije i dokumenti. Izbor ekumenskih dokumenata Katoličke i Pravoslavne Crkve s popratnom komentarima*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo 2003., 266 str.

Radujem se što ovu knjigu predstavljamo u Tjednu molitava za jedinstvo kršćana ove 2004. god.,¹ jer, na žalost, mi katolici i pravoslavci ovoga grada nismo ove godine priredili ništa zajedničko da sebi i drugima pokažemo kako nam je stalo do međusobnog razumijevanja i produbljivanja onoga što nam je zajedničko. Što knjiga sadrži? Koje su joj odlike u odnosu na slične knjige R. Perića iz 1993. god. te R. Miza iz 2001. god.?

Iz podnaslova je razvidno da se profesor Ikić kao katolik bavi ekumenskim odnosima katolika s pravoslavicima te namjerno izostavlja odnose s anglikancima, evangelicima i starokatolicima. Knjiga je svojevrsni nastavak njegovog dosadašnjeg rada, jer je na Teološkom fakultetu u Beču magistrirao 1984. god. radnjom o Srpskoj pravoslavnoj Crkvi te doktorirao 1988. god. disertacijom

¹ Priredeno kao izlaganje na predavljanju u Vrhbosanskoj katoličkoj bogosloviji u Sarajevu, 22. siječnja 2004.